

รัสเซีย – อาเซียน: มุมมองทิศทางความร่วมมือหลังสหภาพโซเวียต*

Russia – ASEAN: A perspective directions of the cooperation after the Soviet Union

จिरาพร ตรีวิเศษศรี**

Jiraporn Treewisessorn

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง ยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1990 ถึง 2015 เป็นการศึกษาถึงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศก่อนและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่สัมพันธ์ถึงความสัมพันธ์ของรัสเซียต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผู้วิจัยพบว่ามีความเกี่ยวพันกับอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นหลัก แต่หลังจากช่วงปลายศตวรรษที่ 20 สหภาพโซเวียตล่มสลายแนวทางเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ระเบียบโลกต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลคอมมิวนิสต์ของรัสเซียและจีนลดลง แต่รัสเซียยังคงรักษาบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านยุทธศาสตร์ทางภูมิรัฐศาสตร์ในการรักษาอิทธิพลในพื้นที่ของอดีตสหภาพโซเวียตเก่า และเพิ่มความร่วมมือรูปแบบใหม่กับองค์กรทางภูมิภาคอย่างอาเซียน เพื่อวัตถุประสงค์ในการรักษาสมดุลกับชาติมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอย่างสหรัฐอเมริกาฯ จีน และเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติในการพัฒนาภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ออกไกลภายในของรัสเซีย

คำสำคัญ: รัสเซีย, อาเซียน, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยของผู้เขียน เรื่อง ยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ปี ค.ศ. 1990 ถึง 2015 ทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

This article is a part of the author's research on the topic: Strategy and Foreign policy of Russia for Southeast Asia in the Post-Soviet Union Era, c.1990-2015. Research funding from the Thailand Research Fund (TRF).

** อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ

Lecturer at Department of History, Faculty of Social Science, Srinakharinwirot University Bangkok.

Corresponding e-mail: jiraporn224@gmail.com

Abstract

This article is a part of the research on Russia's foreign strategies and policies toward Southeast Asia, from 1990 to 2015, to study foreign strategies and policies before and after the collapse of the Soviet Union. For Soviet relations and Russia's relations with Southeast Asia the researcher found that it was mainly related to political ideologies. After the end of the 20th century, when the Soviet Union collapsed, the world regulations have changed and affected on Southeast Asia. Communist influence of Russia and China decreased, but Russia still maintains its role in Southeast Asia. Through the geopolitical strategies to maintain influence in the area of the former Soviet Union. And Russia has to increase cooperation with ASEAN regional organizations for the purpose of maintaining balance with the superpowers in the Asia-Pacific region such as the United States, China, and for their national interests on the development of the Far East region of Russia.

Key words: Russia, ASEAN, Southeast Asia

บทนำ

ช่วงสหภาพโซเวียตมีการเผยแพร่อิทธิพลคอมมิวนิสต์ไปในภูมิภาคต่างๆในโลก รวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือช่วงสงครามเย็นเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ช่วงเวลาดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทางการเมืองเป็นหลัก ที่เราสามารถเชื่อมโยงเป็นกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน โดยแบ่งความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ดังกล่าวออกเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่มีความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์โดยตรง ได้แก่ เวียดนาม กัมพูชา ลาว และกลุ่มที่ไม่มีความเชื่อมโยงกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน และฟิลิปปินส์ โดยกลุ่มเหล่านี้มีผลส่งต่อมาสู่ความสัมพันธ์กับรัสเซียในปัจจุบัน และประกอบกับเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในของสหภาพโซเวียตส่งผลต่อการเมืองโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นพื้นที่ที่ 3 มหาอำนาจของโลก อย่างรัสเซีย สหรัฐอเมริกา และจีนแสดงอิทธิพลอยู่ทั้งช่วงก่อนและหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย จึงเป็นปัจจัยที่ทำให้รัสเซียในปัจจุบันมองว่านอกจากภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ “สภาพแวดล้อมทางภูมิรัฐศาสตร์” (Geopolitical Environment) ที่เป็นพื้นที่อ่อนไหวสำหรับการสร้างความร่วมมือทางภูมิภาครวมกันกับประเทศในพื้นที่นี้ ประกอบกับอิทธิพลของจีนและสหรัฐอเมริกาที่คงอยู่ (Шутров А.Ю. 2013) จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่รัสเซียต้องการถ่วงดุลด้านการเมือง แต่จะมีความหลากหลายมากขึ้นในเรื่องเศรษฐกิจ ความมั่นคงในภูมิภาค ผลประโยชน์แห่งชาติและการรักษาบทบาท รวมถึงอิทธิพลในฐานะชาติมหาอำนาจที่สำคัญ

เนื้อหา

การเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ของรัสเซียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มต้นช่วงสงครามเย็นหรือราวทศวรรษที่ 1950 ถึง 1970 เมื่อรัสเซียมีความพยายามมีอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการแสดงออกการให้ความช่วยเหลือทางด้านการทหารและเศรษฐกิจ จากการเข้ามามีบทบาทในช่วงนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงออกในฐานะมหาอำนาจฝ่ายที่สาม ในภูมิภาค ที่มีมหาอำนาจสองฝ่ายแสดงบทบาทอยู่ อย่างจีนและสหรัฐอเมริกาทำให้เกิดมุมมองของกระบวนการการสร้างอิทธิพลของรัสเซียในช่วงทศวรรษที่ 1950 นโยบายการสร้างอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในเอเชีย เป็นที่ยอมรับว่าการดำเนินยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์จะให้ความสำคัญในทวีปยุโรปมากกว่าในทวีปเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่ได้ถูกนับเป็นยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจมากนัก การดูแลภูมิภาคฝั่งเอเชียจึงเป็นหน้าที่ของจีนเป็นหลักด้านการให้ความช่วยเหลือกลุ่มขบวนการคอมมิวนิสต์ต่างๆในภูมิภาคนี้ จะเห็นได้ว่าโซเวียตไม่ได้ให้ความสนใจมากเท่าที่ควรสำหรับการปลดแอกขบวนการปลดแอกเวียดนามที่จนกระทั่งมีการเจรจาเพื่อการสงบศึกเกิดขึ้นที่เจนีวาถือเป็นการแสดงบทบาทการจัดการดังกล่าวของสหรัฐอเมริกา (Президент России. 2018) ขณะที่โซเวียตเองดูจะมีบทบาทน้อยกว่าอันเนื่องมาจากเหตุผลคือมุ่งที่จะรักษาผลประโยชน์ของตนในยุโรปตะวันออกมากกว่า และโซเวียตเองก็ไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งนโยบายและอุดมการณ์ของโซเวียตที่มีต่อประเทศที่เพิ่งได้รับเอกราชหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ขัดแย้งกันเอง การเข้ามามีบทบาทของสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่อุดมการณ์

คอมมิวนิสต์และการมีปฏิสัมพันธ์กับเวียดนาม เพราะการเกิดคอมมิวนิสต์ขึ้น พร้อมกับการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากรูปแบบของรัฐชาติเหล่านั้นที่มีความแตกต่างกัน สำหรับการเป็นคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยิ่งส่งผลให้ลักษณะทั่วไปของความเป็นคอมมิวนิสต์นั้นรุนแรงขึ้น ภูมิภาคนี้ถือมีคุณสมบัติตามนโยบายของสหภาพโซเวียตค่อนข้างต่ำไม่ถือเป็นที่ยอมรับสำหรับโซเวียต แต่สิ่งที่เด่นชัดทางประวัติศาสตร์ขององค์การเคลื่อนไหวของเวียดนามในช่วงต้น อย่างแกนนำสำคัญที่ชื่อ โฮ จิมีน ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานตามเครือข่ายโคมินเทิร์น (COMINTERN) ทำให้เวียดนามถือเป็นประเทศเดียวในขณะนั้นที่โซเวียตยอมรับคุณสมบัติ และให้การปฏิสัมพันธ์มากกว่าประเทศอื่นในภูมิภาค

เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง ระบบชีวอำนาจสองฝ่ายได้จบลง สหภาพโซเวียตได้แตกออกกลายเป็น 15 รัฐ และโซเวียตรัสเซียก็ได้กลายเป็นสหพันธรัฐรัสเซียส่งผลให้แนวทางเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง ระเบียบโลกต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อภูมิภาคต่างๆรวมถึงภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลของรัสเซียและจีนได้ลดลง และสหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นมหาอำนาจเดียว (Hegemony) ที่ส่งอิทธิพลต่อประเทศหรือภูมิภาคต่างๆทั่วโลก (กระทรวงการต่างประเทศไทย. 2557) แต่เมื่อผ่านช่วงเวลาหนึ่งไปพบว่าช่วงศตวรรษที่ 21 ความสัมพันธ์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับกลุ่มประเทศมหาอำนาจสามฝ่าย อย่างสหรัฐฯ จีนและรัสเซียก็ยังถือว่ามีบทบาทและมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นด้านความมั่นคงในกลุ่มประเทศต่างๆของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้จะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับรัสเซียผู้วิจัยวิเคราะห์ยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน ที่มองถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงว่าคืออะไร ก่อนจะออกเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถมองตามแนวคิดของการกระทำ (Action Theory) ว่าการแสดงออกของนโยบายต่างประเทศของรัสเซียมีเหตุผลทางยุทธศาสตร์ที่เกิดขึ้น (Ekaterina Koldunova. 2017) ที่มาจากปัจจัยภายในและภายนอกช่วงก่อนและหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายที่พบว่า

1. ปัจจัยผลักดันจากภายในรัสเซียที่เหมือนกันระหว่างก่อนและหลังสหภาพโซเวียต เกิดจากการที่รัสเซียมีแนวทางยุทธศาสตร์ที่ยึดหลักแนวคิดแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatism) อย่างการรักษาเขตอิทธิพลของสหภาพโซเวียตไว้และเน้นการรักษาสมดุลทางภูมิภาค บทบาทที่มีต่อมหาอำนาจที่สำคัญอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา

2. ปัจจัยผลักดันจากภายนอกรัสเซียยุคใหม่จะไม่ได้ให้ความสำคัญในการส่งออกอิทธิพลของรัสเซีย ไม่เน้นเรื่องการสร้างค่ายทางอุดมการณ์ทางการเมือง ให้ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่การปฏิบัติ หรือมีการต่อต้านอิทธิพลของชาติตะวันตก

3. ปัจจัยผลักดันจากภายนอกรัสเซียยุคใหม่จะเน้นหลักการสร้างความร่วมมือกับองค์กรภูมิภาค เช่น กลุ่มเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States : CIS) องค์กรความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (Shanghai Cooperation Organization : SCO) สหภาพเศรษฐกิจ ยูเรเชีย

(Eurasian Economic Union: EAEU) สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of Southeast Asian Nations : ASEAN) และองค์การสนธิสัญญาความมั่นคงร่วม (Collective Security Treaty Organization : CSTO) เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้นโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงหลังยุคหลังสงครามเย็นเกิดจาก 3 เหตุผล คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา

การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง อย่างที่กล่าวในส่วนนำว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มต้นจากระบบคอมมิวนิสต์ แต่ความสัมพันธ์ของโซเวียตกับเหล่าพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนถือว่าเริ่มต้นที่คลุมเครือ เพราะการเกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นพร้อมกับการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากรูปแบบของรัฐบาลเหล่านั้นที่มีความแตกต่างกันสำหรับการเป็นคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภูมิภาคนี้ถือมีคุณสมบัติตามนโยบายของสหภาพโซเวียตค่อนข้างต่ำไม่ถือเป็นที่ยอมรับสำหรับโซเวียต เวียดนามถือมีปฏิสัมพันธ์เด่นชัดในการรับอุดมการณ์ของคอมมิวนิสต์โซเวียตเข้ามามากกว่าประเด็นอื่นๆในอินโดจีน

การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในช่วง ค.ศ.1989 – 1990 ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางอำนาจทั้งในระดับโลก ระดับภูมิภาค จากทางด้านประวัติศาสตร์กล่าวได้ว่า การสิ้นสุดของทศวรรษ 1980 เป็นการสิ้นสุดของยุคสมัยแห่งสงครามเย็น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัสเซียยุติการสนับสนุนเวียดนาม ถือเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อสถานการณ์ที่ดำเนินมาตลอด ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เองก็เกิดการรวมกลุ่มทางภูมิภาค และการเข้าเป็นสมาชิกอาเซียนถือเป็นการแสดงออกที่สิ้นสุดการเผยแพร่ทางอุดมการณ์ต่าง ๆ เป็นการเปลี่ยนแปลงต่อภูมิภาคที่ละลายกลุ่มความสัมพันธ์ของกลุ่มภายใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ หรืออุดมการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

รัสเซียเองพยายามสร้างบทบาทและปรับตัวหลังยุคสงครามเย็น รัสเซียจึงมีการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์ใหม่ที่สร้างการผูกมิตรกับเอเชียเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเป็นหลัก เพื่อตอบโต้ตะวันตก และรัสเซียมีข้อดีคือวัฒนธรรมการเมืองของรัสเซียและเอเชียหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความใกล้เคียงมากกว่ายุโรป (BBC Thai. 2005) รูปแบบความเป็นมหาอำนาจตะวันตกของรัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจากยุคสมัยจักรวรรดิรัสเซีย ยุคสหภาพโซเวียต ในยุคของสหพันธรัฐ รัสเซียมีแนวนโยบายทางการเมืองที่เชื่อมโยงสู่เศรษฐกิจและเกี่ยวพันกับเรื่องของภูมิภาคเป็นหลัก เห็นได้ชัดนอกจากแนวนโยบายหันหาเอเชียแล้ว รัสเซียมีความคิดริเริ่มเชิงยุทธศาสตร์ในเอเชียแปซิฟิกที่ว่าด้วยการแสดงบทบาทความเป็นมหาอำนาจยูเรเชีย ด้วยความสำคัญที่ว่ารัสเซียเป็นส่วนหนึ่งในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก และให้ลำดับความสำคัญจากสหภาพยุโรป กลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราช เอเชียกลาง หรือแม้แต่ตะวันออกเฉียงใต้ การเข้าหาเอเชีย เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถัดมาเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ มีส่วนผลักดันให้การดำเนินนโยบายเชิงการเมืองภายในภูมิภาคและระหว่างประเทศของรัสเซียเปลี่ยนไปนอกเหนือจากเรื่องการค้าเสรีสุดอุดมการณ์แบบชั่วคราว ยุคสมัยใหม่ของรัสเซียที่เปลี่ยนจากสหภาพโซเวียตเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย แนวคิดนโยบายหันหน้าตะวันออก (Turn to East) มีการมุ่งเน้นไปที่เอเชียรวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะเป็นนโยบายที่เล็งเห็นถึงความสำคัญสำหรับการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และบทบาทความสัมพันธ์กับอาเซียนจึงกลายมาเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญสำหรับรัสเซียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่จากการวิเคราะห์ว่าถึงมีนโยบายหันหน้าตะวันออก แต่รัสเซียก็ไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทได้มาก ข้อจำกัดของรัสเซียยังคงมีอยู่ที่โยงใยในประเด็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับมหาอำนาจจีนและสหรัฐอเมริกา

ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างรัสเซียและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงองค์กรภูมิภาคอย่างอาเซียนช่วงสหภาพโซเวียต ประเทศที่มีสถานะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากที่สุด ได้แก่ เวียดนาม ลาว กัมพูชา รวมถึงความพยายามสร้างความตกลงเศรษฐกิจกับสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลายความสัมพันธ์ของรัสเซียทางเศรษฐกิจที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มชะลอตัวลง แต่เมื่อหลายประเทศในภูมิภาคมีการพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นตลาดที่น่าสนใจจึงเป็นเหตุผลที่รัสเซียปัจจุบันมีการสร้างความร่วมมือ และปัจจัยระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงของรัสเซียภายในที่ต้องมีการฟื้นฟูตัวเองหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย การปฏิรูปและดำเนินแนวทางด้านเศรษฐกิจใหม่ คือ จำเป็นต้องฟื้นฟูสถานะกับประเทศที่เป็นพันธมิตรก่อนหน้าและสร้างความร่วมมือกับคู่ค้ารายใหม่ สถานการณ์ช่วงหลังในเรื่องที่เกิดจากปัจจัยทางการเมืองคือความต้องการหยุดการเผชิญหน้าระหว่างมหาอำนาจสหรัฐอเมริกาและรัสเซียในภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกัน การลดการเผชิญหน้าอาจจะนำไปสู่การลดลงของความสัมพันธ์กับพันธมิตรเก่าในภูมิภาค

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสำหรับรัสเซียที่อยู่ในส่วนของยุทธศาสตร์ในเอเชีย ที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญเชิงสังคมและบทบาทต่อการพัฒนาโลก กลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาแบบขับเคลื่อนมากที่สุดคือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมโครงสร้างองค์กรอย่างอาเซียน ที่ผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากและกลายเป็นหนึ่งในกลไกของการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาค

ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและอาเซียน

สถานการณ์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของโลกมีความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ชัดเจนขึ้น ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ช่วง ค.ศ. 1992 ถึง ค.ศ. 1999 อิทธิพลทางการเมืองและการทหารของรัสเซียมีทิศทางในทางบวกมากขึ้น สิ่งที่เป็นสัญญาณของความขัดแย้งหรืออันตรายในแถบภูมิภาคลดลงตามลำดับ แต่สิ่งที่เพิ่มขึ้นคือความหมายและความสำคัญของการร่วมมือกันของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งกระตุ้นต่อรัสเซียในมุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง หรือสิ่งที่กระตุ้นความร่วมมือของสองฝ่าย ระหว่างรัสเซียกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามเหตุผลที่ว่า

- สภาวะทางเศรษฐกิจด้วยความที่รัสเซียเป็นตลาดใหญ่ของโลกที่มีความมั่งคั่งทางทรัพยากร พลังงานจากธรรมชาติต่างๆ พร้อมด้วยควมมีศักยภาพด้านเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์ ทำให้เหล่าประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เล็งเห็นความสำคัญของรัสเซีย
- ความสำคัญของการสร้างสมดุลในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก กับจีน ญี่ปุ่น อเมริกา และยังคงได้ถึงถึงความสำคัญของรัสเซียในเอเชียกลาง กลุ่มเครือรัฐเอกราชและตะวันออกเฉียงใต้ ก็ถือเป็นปัจจัยที่เร่งกระตุ้นความร่วมมือ

มุมมองความสัมพันธ์ของรัสเซียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอาเซียน ที่ตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ.1967 จากมูลเหตุอิทธิพลคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคขณะนั้นที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ การปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคปลายน้ำแข็ง แนวคิดนโยบายคู่ “กลาสนอสต์-เปเรสตรอยก้า” (Glasnost-Perestroika) ของนาย มิคาอิล กอร์บาชอฟ ผู้นำคนสุดท้ายของสหภาพโซเวียต ได้ส่งผลต่อนโยบายการเมืองของรัสเซียที่มีต่อโลกและภูมิภาคต่าง ๆ โดยในขณะนั้นจีนและอเมริกาก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในเอเชีย ณ จุดนี้เองคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัสเซียต้องมีการปรับตัวปรับนโยบายการดำเนินความสัมพันธ์แบบใหม่เป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นลดความตึงเครียดทางการเมืองลง อาเซียนเองก็ตระหนักว่าหลังการสิ้นสุดระบอบโลกแบบขั้วอำนาจ การใช้กำลังในการตัดสินเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น การหาแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างกันคือประเด็นที่สำคัญอย่างมาก เพื่อแสดงจุดยืนที่เป็นมิตรต่อหลายฝ่าย การสร้างพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับการขยายและเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การค้า วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี และด้านวัฒนธรรมและการศึกษา ทั้งในระดับภาครัฐและเอกชนและการแลกเปลี่ยนไปมาระหว่างประชาชนที่ปราศจากความเคลือบแคลงระแวงใจ มิติความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและประเทศอาเซียนในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค หลายฝ่ายรวมถึงไทยได้แสดงการสนับสนุนที่สำคัญต่อการเข้ามาปฏิสัมพันธ์ของรัสเซียในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก โดยเฉพาะการสนับสนุนเข้าเป็นสมาชิกของรัสเซียในเวทีเอเปค (APEC) มีการสถาปนาความสัมพันธ์ในฐานะคู่หารือ (Consultative relations) กับอาเซียน เมื่อเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1991 และได้รับสถานะประเทศคู่เจรจา (Dialogue Partner) เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 1996 ที่กรุงจาการ์ตา (ชกส. 2558) เหล่านี้ช่วยสนับสนุนบทบาทของรัสเซียในการดำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาค

รัสเซียและอาเซียนสามารถที่จะหาโอกาสและสร้างความร่วมมือทางความตกลงระหว่างกัน เพื่อความสำคัญในบทบาทต่อกันว่าเป็นตัวประสานในความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่ปฏิสัมพันธ์กันทั้งกลุ่ม ภายในและภายนอกภูมิภาค และเพื่อความร่วมมือด้านการสนับสนุนความมีเสถียรภาพและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก โดยความสัมพันธ์รัสเซียและประเทศอาเซียนในปัจจุบันรัสเซียมี แนวนโยบายที่มองได้สองระดับคือ

ระดับที่หนึ่ง เป็นไปในรูปแบบของการสร้างความร่วมมือกันหรือการเข้ามามีส่วนร่วมด้วย มุมมองและวิสัยทัศน์ของความร่วมมือกับแผนการต่าง ๆ รวมทั้งการร่วมประชุมในระดับภูมิภาค ทั้งที่ เกี่ยวข้องกับองค์กรอาเซียนหรือไม่ก็ตามแต่จะอยู่บนพื้นฐานความเชื่อมโยงความสำคัญกับเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้เป็นหลัก

ระดับที่สอง เป็นไปในรูปแบบการเสริมสร้างความสัมพันธ์แบบทวิภาคีรายประเทศ เช่น กับ ประเทศ 10 สมาชิกอาเซียน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ กัมพูชา เมียนมา และ บรูไน

ปัจจุบันความสัมพันธ์รัสเซียและอาเซียนถือว่าเป็นยุคแห่งความร่วมมือ รัสเซียได้มีนโยบาย สนับสนุนความร่วมมือกับอาเซียนภายใต้กรอบองค์การระดับภูมิภาคที่สำคัญอย่างความร่วมมือเอเชีย ตะวันออก และกรอบของอาเซียนและรัสเซียมีความเชื่อมโยงทั้งในและระหว่างภูมิภาค ที่ให้ ความสำคัญในประเด็นด้านการเมืองความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม (กระทรวง การต่างประเทศไทย. 2559) ดังต่อไปนี้

ด้านการเมืองและความมั่นคง เป็นความเกี่ยวข้องกับเรื่องอาชญากรรมข้ามชาติ การก่อการ ร้ายและแนวคิดสุดโต่ง ความมั่นคงทางไซเบอร์ ความมั่นคงทางทะเล การค้ามนุษย์ การโยกย้ายถิ่น ฐานแบบไม่ปกติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีการใช้กลไกอาเซียนทั้ง East Asia Summit (EAS), ASEAN Regional Forum (ARF) รวมถึง ASEAN Defence Ministers' Meeting-Plus (ADMM-Plus)

ด้านเศรษฐกิจ เน้นในเรื่องการค้าและการลงทุนระหว่างอาเซียนกับรัสเซีย เสริมสร้างขีด ความสามารถของผู้ประกอบการทั้งรายใหญ่และรายย่อย เน้นเรื่องของนวัตกรรม เทคโนโลยี และการ แลกเปลี่ยนบุคลากรระหว่างกัน ทางฝ่ายรัสเซียเสนอทำความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างสหภาพ เศรษฐกิจยูเรเชีย (EAEU) กับอาเซียน รวมทั้งการส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่าง อาเซียน สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย และ องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ (SCO) รวมทั้งโครงการเส้นทาง สายไหมของจีน

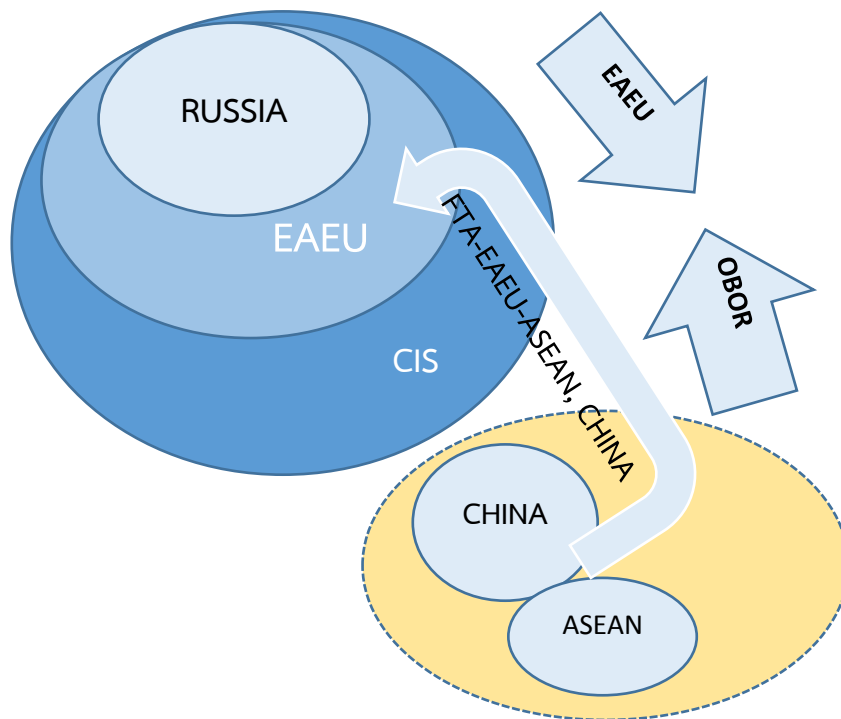
ด้านสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากในอาเซียนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และถือมี ความแตกต่างกับรัสเซีย ทำให้มีแนวทางการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อการศึกษาและผ่าน กิจกรรมต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่าง ๆ เช่น กำหนดปีวัฒนธรรมอาเซียน-รัสเซีย รวมไปถึง การให้ความร่วมมือด้านมนุษยธรรม การสนับสนุนหน่วยงานสองฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ตามที่เอกอัครราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย นายคีร์ลี บาร์สกี ได้กล่าวว่าสำหรับอาเซียนและรัสเซียในยุคสมัยใหม่ ถือว่าจำเป็นที่จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน สร้างกลไกเพื่อดำเนินความสัมพันธ์ อันเนื่องปัญหาต่างในโลกยุคหลังสงครามเย็นมีความซับซ้อนและสร้างความลำบากมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลก ใจความสำคัญของอาเซียนและรัสเซียนับตั้งแต่การสถาปนาความร่วมมือ รัสเซียมีความพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกับอาเซียน อย่างที่เห็นว่ามี การประชุมรัฐมนตรีระดับสูง เน้นความสำคัญทางด้าน ความมั่นคงทางภูมิภาค การลงทุน ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และประเด็นใหม่ของโลกอย่างเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติ การก่อการร้ายทางไซเบอร์ การแลกเปลี่ยนทางทักษะเทคโนโลยี งานฝีมือต่าง ๆ รวมถึงประเด็นการศึกษา การท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เป็นมิติที่กล่าวได้ว่ามีความหลากหลายมากกว่าช่วงสงครามเย็น (มติชน. 2561)

นอกจากนี้แล้วสำหรับความร่วมมือใหม่ที่เกิดขึ้นที่รัสเซียเป็นแกนกลางที่พยายามสร้างความร่วมมือ เชื่อมโยงระหว่างองค์กรภูมิภาคทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นใหม่อย่างสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union: EAEU) กับอาเซียนในเชิงพหุภาคีและทวิภาคี ให้มีการทำงานอย่างใกล้ชิดระหว่างกันมากขึ้น ที่หากเกิดความร่วมมือระหว่างกันรัสเซียสามารถใช้ประโยชน์เชื่อมโยงสู่ความร่วมมือกับกลุ่มเครือรัฐเอกราช (CIS) ที่เป็นกลุ่มประเทศอดีตสหภาพโซเวียต และรวมถึงกับมหาอำนาจจีน ตามโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ของจีนได้ (One Belt One Road initiative: OBOR) ที่อาเซียนมีกรอบความร่วมมืออยู่ ตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 การรวมตัวกันระหว่างกลุ่มประเทศรัสเซีย จีน เครือรัฐเอกราช สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย และโครงการเส้นทางสายไหมใหม่ (ที่มาแนวคิดภาพ: Russia APEC Study Center)

การที่นโยบายต่างประเทศรัสเซียในปัจจุบันเน้นในเรื่องของภูมิรัฐศาสตร์ความสัมพันธ์ผ่านความร่วมมืออาเซียนในนิยามจากความสัมพันธ์เกิดจาก

ประการแรก ภูมิภาคย่อยนี้กลายเป็นศูนย์กลางทางภูมิศาสตร์การเมืองที่มีการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯและจีน “เวทีการต่อสู้” ไม่ใช่แยกส่วนระหว่างประเทศใดประเทศหนึ่งแต่ส่วนเรื่องของทะเลจีนใต้ที่เป็นประเด็นร่วมกันและเป็น “ยุทธศาสตร์หลัก” ของภูมิภาคย่อยนี้

ประการที่สอง มีความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นในรูปแบบต่างๆ ทั้งในเรื่องพหุภาคีและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศ แต่ทัศนะอาเซียนมีแนวโน้มที่พัฒนาเพิ่มขึ้นร่วมกับโครงการเอเปค (Asia-Pacific Economic Cooperation, APEC) กับการจัดทำเขตการค้าเสรีเอเชีย-แปซิฟิก ขึ้น (Free Trade Area of the Asia-Pacific, FTAAP) ที่ผลักดันให้เกิดอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อความมั่นคงของภูมิภาค

ประการที่สาม การเกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับสหรัฐฯ การเกิดความกดดันของสหรัฐฯ ต่อจีนเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาของไต้หวัน หรือปัญหาการพัฒนาของอุตสาหกรรมทหารจีนที่มีความซับซ้อนต่อสถานการณ์ในทะเลจีนใต้

นอกจากนี้แล้วพลวัตของการดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รายประเทศ (Klemlin. 2010) และปัจจัยที่เกิดจาก **การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับมหาอำนาจ** อย่างสหรัฐอเมริกาและจีน ที่ลดการแข่งขันทางการเมืองลง แต่มีการเปลี่ยนแปลงในการเร่งสร้างสัมพันธ์กับรัฐและองค์กรแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น ในลักษณะของความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลาย (Multidimensional relationships) ที่รวมถึงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และรวมถึงปัญหาที่เกิดในทะเลจีนใต้ก็ถือเป็นส่วนผลักดันเช่นกัน ทำให้มองได้ว่าความสัมพันธ์มหาอำนาจอย่างรัสเซีย-จีน และรัสเซีย-สหรัฐอเมริกา หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตมีผลต่อการสร้างสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับประเด็นกับสิ่งที่รัสเซียต้องการในปัจจุบันคือ

ข้อที่ 1 รัสเซียต้องการรักษาสถานภาพและบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองในเอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ข้อที่ 2 รัสเซียต้องการเป็นพันธมิตรที่เลือกจีนและเวียดนามเนื่องจากประเด็นในข้อที่ 1

ข้อที่ 3 รัสเซียไม่มีทางเลือกในบทบาทของทะเลจีนใต้ ทำให้ต้องเลือกจีนเป็นพันธมิตร

ข้อที่ 4 รัสเซียมองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่เผชิญหน้าของสหรัฐอเมริกาและจีน

จากข้อที่ 1-4 ส่งผลให้รัสเซียต้องการเน้นยุทธศาสตร์ภายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และสร้างความร่วมมือกับอาเซียนในเชิงพหุภาคีเพื่อรักษาสมดุลการแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจระดับทวีภคินั้นยังถือว่าเวียดนามมีการพัฒนาความสัมพันธ์กับรัสเซียมากที่สุดในกลุ่มประเทศอาเซียน และกับมหาอำนาจอย่างจีนรัสเซียเน้นการสร้างความร่วมมือกับจีน โดยเชื่อมโยงเวียดนามและอาเซียน ภายใต้กรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจยูเรเชีย (EAEU) เชื่อมโยงกับแนวคิดของจีนที่สร้างความร่วมมือบนเส้นทางสายไหมใหม่ (OBOR)

ดังนั้น โดยสรุปจากการศึกษายุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศของรัสเซียที่มีต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยหลังสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1990 ถึง 2015 ที่เป็นการศึกษาถึงยุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศก่อนและหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตที่สัมพันธ์ถึงความสัมพันธ์ของรัสเซียต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้วิจัยพบว่ายุทธศาสตร์และนโยบายต่างประเทศรัสเซียมีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์แห่งชาติหลังการสิ้นสุดเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง และรัสเซียต้องการรักษาบทบาทและความสัมพันธ์ในเขตอิทธิพลโซเวียตเก่า ความสัมพันธ์ที่มีต่อมหาอำนาจโลกอย่างจีนและสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ การมีบทบาทและอำนาจ ทำให้รัสเซียจำเป็นต้องเน้นในเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางภูมิภาคในเอเชียแปซิฟิก และการเป็นหุ้นส่วนกับอาเซียนแม้ว่ารัสเซียจะมีปริมาณการค้าที่น้อยกว่าจีนหรือสหรัฐอเมริกาก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการต่างประเทศไทย. (2014). **หนังสือคำศัพท์-คำย่อทางการทูต สถาบันการต่างประเทศ กต. (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2)**. ค้นเมื่อ 10 เมษายน 2561, จาก <http://www.mfa.go.th/asean/en/code?c=h>
- กระทรวงต่างประเทศ. (2559). **การประชุมสุดยอดอาเซียน-รัสเซีย สมัยพิเศษ**. ค้นเมื่อ 17 มีนาคม 2561, จาก <http://www.mfa.go.th/asean/th/news/2352/67552-%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B8%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%B8%E0%B8%94%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%94%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%8>
- มติชนสุดสัปดาห์. (2561). **คุยกับทูต. คุยกับทูต คีริลล์ บาร์สกี รัสเซียกับสถานการณ์โลกปัจจุบัน (จบ)**, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_106124
- ศูนย์วิจัย ธกส. **ประชาคมอาเซียน. กลุ่มประเทศคู่เจรจา. ความสัมพันธ์อาเซียน-รัสเซีย**. ค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2561, จาก <http://www.pandinthong.com/asean/partnership/russia.php>
- BBC Thai. (2005). **อาเซียนกระชับความสัมพันธ์กับรัสเซีย**. ค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2018, จาก https://www.bbc.com/thai/news/story/2005/12/051213_1235g131205tx.sht
- Ekaterina Koldunova. (2017). **Russia and Regional Institutions in the Asia-Pacific Region. Russian Politics & Law**. Moscow.
- Шутров А.Ю и другие. (2013). **Современная российская политика**. Москва: Издатель Московского университета.
- Президент России. (2018). **Выступление на втором саммите Россия – АСЕАН**. 30.10. 2010. Ханой. ค้นเมื่อ 12 พฤษภาคม 2561. <http://news.kremlin.ru/transcripts/9380>